

Nove knjige - New books

Baltazar HACQUET, 2020: **Oryctographia Carniolica ali Fizikalno zemljepisje vojvodine Kranjske, Istre in deloma sosednjih dežel.**

Knjižnica Jožeta Udoviča Cerknica in Založba Maks Viktor, Ljubljana, 162 str. + lli..

Na ozemljih, kjer so živeli Slovenci, to je na območju nekdanje zgodovinske Kranjske in sosednjih dežel Štajerske, Koroške, Istre in Goriške je bilo v preteklosti napisanih nekaj pomembnih in temeljnih znanstvenih del. Med njimi sta za kulturno in znanstveno zgodovino Slovencev najpomembnejši deli Slava vojvodine Kranjske Janeza Vajkarda Valvasorja in *Oryctographia Carniolica* Baltazarja Hacqueta. Če smo celoten prevod prve v slovenščino končno dočakali leta 2009 pa je ostajal dolg do Baltazarja Hacqueta odprt. V preteklosti je bilo natisnjenih nekaj prevodov odlomkov, ki pa še zdaleč niso omogočali vpogleda v celoto. Konec leta 2020 smo vendarle dočakali tudi prevod prve knjige *Oryctographie Carniolice*. Knjigo je iz stare nemščine druge polovice 18. stoletja mojstrsko prevedel Primož Debenjak, ki je pred tem sodeloval tudi pri prevodu Valvasorja. Celoten projekt izdaje prve knjige je izvedel in pripeljal do konca Tomaž Čeč iz založbe Maks Viktor ob sodelovanju Marije Hribar, vodje knjižnice v Cerknici, ki je vodila celoten projekt in tudi poskrbela za finančno podporo Občine Cerknica, brez katere knjiga verjetno ne bi zagledala luči dneva. Pri nastanku knjige so sodelovali še drugi strokovnjaki. V uredniškem

odboru in pri izdelavi kazal je sodeloval Valentin Schein. Prevode iz latinščine je prispeval Matej Petrič, spremne študije pa Mihael Brenčič in Andrej Kranjc. Zaradi zahtevnosti so prevod pregledali tudi recenzenti različnih strok. Posebna dodana vrednost knjige je, da je natisnjena kot faksimile, kjer posamezna stran prevoda v slovenščini ustreza strani v originalni izdaji. Verno preslikane in natisnjene so tudi vse grafične vinjete in druge podobe iz originala.

Baltazarja Hacqueta bi lahko označili kot neznanega znanca. Njegova biografija je polna lukenj in protislovnih opisov, začeni z njegovim rojstvom leta 1739 ali 1740. Dvoumnosti in nejasnosti so predvsem značilnost obdobja pred njegovim prihodom v Idrijo leta 1766, kjer je postal ranocelik in pomočnik Giovannija Antonija Scopolija. Prav Idrija je bila tista, ki ga je spodbudila k intenzivnemu znanstveno raziskovalnemu delu in pisanju. Po ukinitvi jezuitskih šol leta 1773 je bil Hacquet premeščen v Ljubljano, kjer je ostal do leta 1787. Tega leta je odšel na novoustanovljeno univerzo v Lvovu v današnji Ukrajini. Ko je bil v Idriji in v Ljubljani je, kolikor mu je dopuščal čas, potoval po širši in daljni okolici. Rezultat tega so bila številna dela; knjige

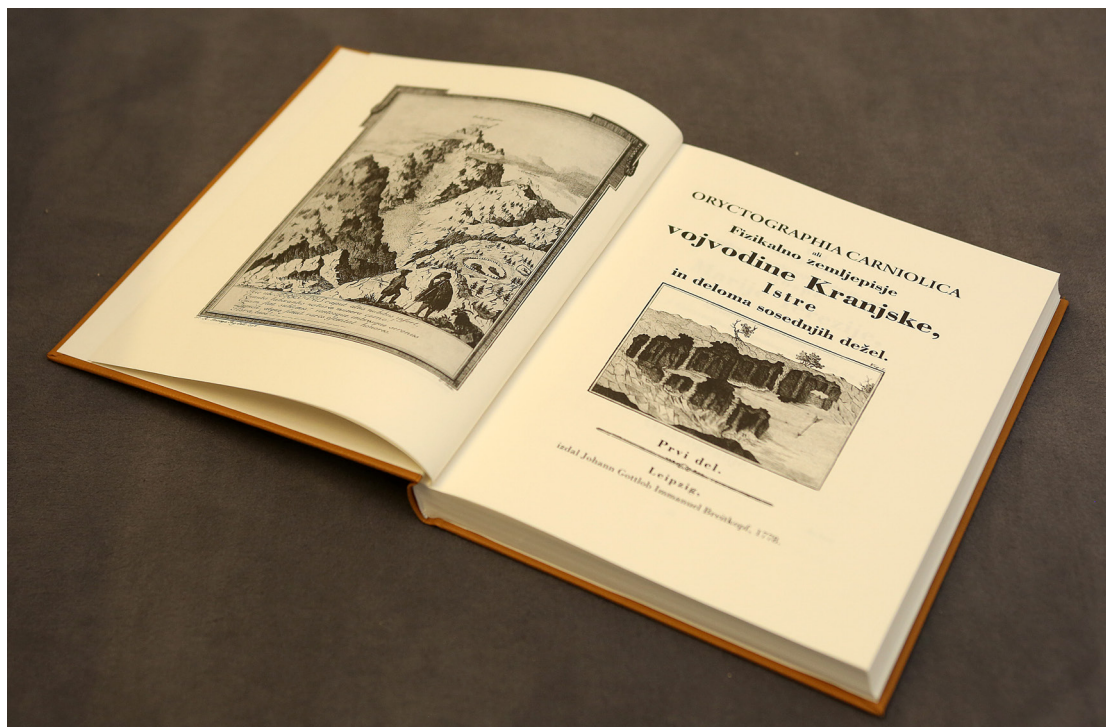

foto: Ljubo Vukelič

in članki. Čeprav bi Hacqueta lahko opredelili kot tipičnega razsvetljenskega polihistorja, ki so ga zanimala mnoga disciplinarna področja, je največjo težo svojih raziskav polagal na montanistične vede, in znotraj tega predvsem na geologijo. S svojimi s potovanji podprtimi raziskavami je nadaljeval tudi kasneje na območju Ukrajine in Poljske. Umrli je leta 1815 na Dunaju. Njegove naravoslovne zbirke so postale del zbirk Jagelonske univerze, najstarejše poljske visokošolske ustanove, njegovih del pa, navkljub kar nekaj podrobnim študijam bibliografije, še vedno ne poznamo v celoti.

Težko je soditi, katero Hacquetovo delo je najpomembnejše. Za območje današnje Slovenije je to vsekakor *Oryctographia Carniolica* ali *Oriktografija Kranjske*, ki je od leta 1778 do leta 1789 izšla v štirih zvezkih pri založniku Johannu Gottlobu Breitkopfu v Leipzigu. In sedaj je prva v slovenščino prevedena knjiga pred nami. Toda, navkljub mojstrskemu prevodu nas čaka zahtevno branje. Hacquetov stil pisanja bi zlahkoto opisali kot baročnega, vendar ta ne odraža le duha časa, temveč tudi naravo njegovega dela in raziskav. Njegovi opisi so daleč od zahtev današnje znanosti v kateri veljajo mnogo bolj natančna pravila pisanja. Morda bi lahko njegovo pisanje figurativno označili kot popotnikov tok zavesti. Hacquet potuje po pokrajini, na pot ga vodijo podatki, ki jih je dobil od lokalnih prebivalcev in od drugih intelektualnih popotnikov pred njim, še bolj kot to pa ga vleče radovednost. Potuje sem in tja, po eni dolini navzgor ob toku reke, nato zavije v stransko dolino, pa se čez čas ponovno vrne v kraj, kjer je že bil. Pri tem razmišlja in teoretizira in se sklicuje na reference, ali pa celo izvede kakšen eksperiment. In tako iz strani na stran. Branje, ki utruja tudi vztrajnega in izkušenega bralca. Vsekakor pa je besedilo, ki je pred nami, izredno dragoceno.

Prevod prve knjige *Oriktografije Kranjske* nam ponuja vrsto pestrih razgledov po intelektualni pokrajini druge polovice 18. stoletja. To je obdobje, ki je za razvoj geološke znanosti na slovenskem izredno pomembno. Tega dejstva se vse premalo zavedamo, kaže pa se v slabem poznavanju literature tega obdobja. Zaradi rudnika živega srebra v Idriji, posredno pa tudi drugih geoloških in geomorfoloških danosti, je bilo to ozemlje krajši ali daljši čas predmet zanimanja številnih naravoslovno usmerjenih polihistorjev, ki jih je zanimala predvsem geologija. Naštejmo le nekatere najpomembnejše med njimi: Johann Jacob Ferber, Ignaz von Born, Tobias Gruber, Alberto Fortis, Deodat de Dolomieu, Johann

Ehrenreich Fichtel in nenazadnje tudi Žiga Zois. Baltazar Hacquet hodi vzporedno s temi intelektualci in je pri tem v svojih opisih najbolj temeljit. Hacquetova metoda je metoda potujočega geologa; potuje v kraje, o katerih so informacije pomanjkljive ali pa se o njih ne ve ničesar. Pri tem zbira podatke in jih zлага v skladovnico. S tem se kopičijo informacije, ki omogočajo vpogled v naravne danosti ozemlja in pomagajo razumeti prostor, tudi tridimenzionalno, v geološkem pomenu. Hacquet premišljuje o teoretičnih konceptih in o nastanku ozemlja. Pri tem je eklektik. Če smo se v preteklosti spraševali ali je v svojih geoloških interpretacijah plutonist ali neptunist, se nam v prvi knjigi pokaže v drugačni teoretični luči. Hacquet je predvsem pripadnik šole Giovannia Arduina italjanskega geologa in enega prvih stratigrafov, tudi avtorja pojma terciar, ki ga ni mogoče uvrstiti ne v neptunistično in ne v plutonistično paradigmo.

Prevajanje besedila je bilo izredno trd oreh. Vzrok leži v tem, da Hacquet uporablja izraze, ki so v rabi še danes, a nosijo povsem drugačen pomen. Tako na primer pogosto govori o marmorjih in o bazaltih. Pri tem mu prvi predstavljajo katerokoli sedimentno kamnino za katero je mnenja, da bi jo bilo možno uporabiti kot gradbeni kamen ali celo za umetniška dela, bazalt pa mu predstavljajo drobnozrnate ali mikrokristalne kamnine, najpogosteje črne barve. Uporablja tudi veliko formacijskih imen, ki se nikoli niso uveljavila, in jih je danes skoraj nemogoče izslediti. Hacquet je zelo jasno razlikoval dolomit od apnencev, in to v času ko to razlikovanje ni bilo samoumevno. Med seboj loči bituminozni dolomit in »navadni« dolomit. Vendar je pri tem potrebno poudariti, da je zmotno prepričanje, ki je zastopano v delu literature, da je bil prvi, ki je dolomitno kamnino znanstveno opisal. Še pred njim je to v svojih sistematikah mineralov opravil švedski naravoslovec in avtor binarne klasifikacije Carl von Linné.

Knjiga, ki je pred nami je temeljno geološko besedilo, ki od sedaj dalje velja upoštevati v pregledih geološke literature posameznih območij Slovenije. Poleg tega pa nam prevod omogoča mnogo več, nudi nam globok vpogled v nastanek in razvoj geološke znanosti. Razsvetljensko 18. stoletje je formativno obdobje geologije kot samostojne znanstvene discipline. Vabljeni k branju, med tem ko z nestrpnostjo čakamo na prevod druge knjige *Oriktografije Kranjske*.

Mihael Brenčič